

ПРЕВОДЪТ НА ПОЕЗИЯ И ПОЕЗИЯТА НА ПРЕВОДА

ПЕТЪР ВЕЛЧЕВ

По някакво щастливо съвпадение годината 1986, година на Тринадесетия партиен конгрес, която издигна на нов етап обществено-политическото ни съзнание, бе същевременно и твърде плодотворна за българския поетичен превод. Тя не само ни донесе много нови и сполучливи преводи, но също така утвърди в нашето културно съзнание много нови имена на чуждестранни поети и на български преводачи. Настоящата обзорна статия си поставя за задача да очертае най-значителните проблеми, които отделните явления и отделните издания поставят в контекста на цялостния преводачески процес, затворен в условията на една календарна година, а по-точно от края на 1985 до началото на 1987 г. Поради това се постарях да избягвам метода на емпиричното сумиране на плюсове и минуси, за да дам превес на глобалните оценки, на общата панорамна картина. Целта ми е да съсредоточа вниманието на читателите върху някои основни, стратегически аспекти на преводаческия процес, без да се впускам в пространни тълкувания, които са предмет на литературно-преводната критика. Ако си представим картината на поетичния превод 86-та като една мозайка от разноцветни камъчета, трябва да се постареем да видим получава ли се в тази мозайка някакво изображение, някакъв образ или контури на образ и какъв е той.

Преди да пристъпя към самото изложение, искам да кажа няколко думи за основните критерии, от които съм се ръководил при оценката на богатия и разнообразен преводен материал. Първо, поетичният превод трябва да бъде не само и не толкова резултат от буквална, филологическа точност при преизразяване от единия език на другия, колкото адекватност, вярност спрямо оригинала. Преводът не е тъждество, а функционално подобие. Той не трябва да се стреми да бъде абсолютно идентичен на оригинала (това не е възможно), а да въздейства по същия начин както и оригиналът. Преводът не само е в правото си, но често пъти е принуден да пресъздава оригинала не само чрез собствените му средства, но и с други средства. Второ, самата специфика на поезията като изкуство, органично свързана с формата на стиха, изисква тя да бъде съответно спазвана и в превода — размер, ритъм, рима, строфа и т. н. Както реализмът е художествен метод, изобразяващ живота във формите на самия живот, така и поетичният превод е изкуство, което трябва да пресъздава оригинала във формите на самия оригинал. Изключения са допустими само в някои съвсем частни случаи, когато строгото, педантично спазване на формата може да доведе до тежки смислови „увреждания“ на творбата. Трето, независимо от това, как и доколко са спазени и съчетани първите две изисквания преводната творба трябва да звучи като оригинална творба. От какъвто и език, който и автор да се превежда, преводът трябва да се превърне в българско стихотворение. Или поне да стои колкото се може по-близо до едно такова въздействие.

Преводът е интерпретационно изкуство, а не културна информация. Преводът на поезия или сам е поезия, или е нищо. Когато човек прочете едно преводно стихотворение, което звучи на български лошо, спяно, безпомощно или пък неясно, сковано, нагласено, той изобщо не изпитва желание да го сравнява с оригинала, а просто го захвърля — освен ако, не дай си боже, трябва да пише статия или доклад.

Картината на преводната поезия през 1986 г. е общо взето доста богата и разнообразна във всяко отношение. Тя включва и класици, и съвременни поети, и автори, чието превеждане има вече у нас дълга традиция, и автори, с които българският читател се среща за първи път. Същият вид разнообразие се отнася и за преводачите, принадлежащи към няколко поколения, и наред с известни, утвърдени имена, отнася и за преводачите, принадлежащи към няколко поколения, и наред с известни, утвърдени имена, отнася и за преводачите, принадлежащи към няколко поколения, и наред с известни, утвърдени имена, отнася и за преводачите, принадлежащи към няколко поколения. Богата е също и палитрата на езиците, от които е превеждано: руски и староруски, френски и старофренски, немски, английски,

испански, португалски, полски, чешки, унгарски, румънски, хърватски, арабски, монголски. Представени са общо 17 национални литератури. От общо около 47 книги, 43 са на издателство „Народна култура“ — основното у нас, специализирано и най-компетентно издателство за преводна литература. Голяма част от неговите поетични преводни книги през 1986 г. се налага на вниманието и чисто полиграфически, защото са част от популярни библиотечни поредици: „Световна класика“, „Поетичен глосбус“, „Върхове на световната лирика“, „Европейска поезия“, „Ариел“, „Световни поети“, коопродукционните издания — билингва „Руска и съветска класика“ и др.

Пловдивското издателство „Христо Г. Данов“ се представя с книга от поредицата „Поети с китара“, а Варненското издателство „Георги Бакалов“ — с ново издание от своята неназована, но красиво оформена поредица за преводна поезия. А издателство „Музика“ ни изненадва със своя интерес към поезията, като ни поднася една луксозно издадена тематична антология, включваща и чужди, и български автори от древността до днес.

Литературният, а това ще рече и преводаческият процес, много трудно се поддават на обобщение, особено когато сме им съвременници, когато ги гледаме толкова отблизо и в толкова къс отрязък от време. Ала в доста пъстрата картина на преводната поезия през 1986 можем все пак да съзрем някаква определена закономерност, нещо преобладаващо и различително, което позволява да бъде подведено под общи знаменатели огромното множество от факти и явления. Имам предвид две ясно изразени тенденции, налагащи се и в количествено, и в качествено отношение. Съедновременно те характеризират общия процес, тъй да се каже, двустранно, и по своеобразен начин се пресичат, кръстосват се, макар и формално погледнато, да вървят успоредно. От една страна, в поетичната преводна продукция през миналата година личи повишен интерес към к л а с и к а т а, а, от друга страна, са налице доста на брой преводачески д е б ю т и. При превода на класици има сполучливи и не чак дотам сполучливи, а при дебютите — също и безспорни успехи, и по-скромни постижения. Понеже и без друго не мога да се спра подробно на всичките близо 50 книги, ще организирам своето изложение около тези две основни явления, а за онова, което не се побира изцяло в техните граници, ще стане дума отделно накрая.

* * *

Големият относителен дял на класиката — повече от 20 издания на автори от средновековието до XIX век, а също и класици на нашия век като Карл Сандбърг, Едгар Лий Матърс, Игор Северянин, Владимир Маяковски, Луи Арагон, Ярослав Сайферт, Рафаел Алберти, Мирослав Кърлежа — изисква да му обърнем по-особено внимание. Нека започнем с авторите и творбите, които се превеждат за първи път у нас, още повече, че през 1986 г. те никак не са малко.

Романът в стихове „Ланселот, рицаря на каруцата“ от Кретнен дьо Троя (XII век), типична творба на високото западноевропейско средновековие, е преведен твърде сполучливо, макар и по подстрочник, от Д. Стефанов, чието име бяхме свикнали да свързваме повече с чешка, словашка и руска поезия.¹ Преводачът е постигнал енергичния повестувателен стил на оригинала, лаконизма на диалозите, непринудените сюжетни обрати и т. н. Добре е предал френския осмосричен стих посредством четиристъпен ямб. Трябва особено да се изтъкне работата му над римите — до една пълни, класически, с нерегулярно редуване на мъжки и женски рими (както е и в оригинала). Е, в интерес на истината, често е използвал и съставни женски рими, което е значително по-късно явление в европейската поезия, но затова пък те звучат съвсем естествено и добре се вплитат в синтаксиса на текста, а най-често са и семантично оправдани: „Почтено и за мен това е, / което Любовта желяе“, „Сир, за учудване не е ли, / че вие в нашите предели. . .“ и пр.

Д. Стефанов се е постарал да придаде и известна старинна патина на езика, което е не само оправдано, но и необходимо — с мярка! — при превод на подобни творби. Умело е използвал той умерен архаизми като „изстъпи“, „стражник“, „стан“, „въздържаха“, „лих“, „изшитий“. Допустима е според мен употребата на диалектни думи от типа „сприя“, „подир“, „сгода“, пък дори на турски думи („кушия“), но е доста съмнително един рицар да казва „тъдява“ (с. 31), а пък една дворянска дъщеря да казва „срама“ вместо „срам“ (с. 198).

Всички тези и подобни дреболии са могли да бъдат забелязани от редакторите на превода и аз не ги отнасям чак толкова към преводача. Истината е, че Д. Стефанов е проявил добър интерпретационен усет спрямо оригинала, показал е още веднъж добрата си стихотворна техника. Нещо повече демонстри-

¹ Подстрочният превод е на Стефан Бъчваров и Валентин Маринов.

дъл е особено в областта на римите остроумие и изобретателност. Като цяло преводът заслужава добро
оценка.

Нека преминем от средните векове към Ренесанса и по-специално към един от големите му предста-
вители в полската литература: Ян Кохановски. След преводите си на стихове от Я. Ивашкевич Ив. Вълв
се е звел с една значително по-трудна задача — да представи пред българския читател, и то за първи път
така обширно, поезията на Кохановски. Изданието е озаглавено „Покой и лютия“ и включва доста на
брой характерни творби на поета. Преводът на Ив. Вълв се чете леко, приятно, притежава ясен, отчетлив
ритъм и звънки рими. Но възниква въпросът—дали не е прекалено леко и приятно четиво тази поезия?
Дали уметлото варсификаторство не е взело тук-там връх над духа на оригинала? Дали не са твърде чести
римите „пълнежки“ и нарушенията на граматическите правила в угода на римата? Съдете сами не е ли
някак изкуствено, езиково измъчено обръщението на поета: „Ах, докога ще мъчиш монте *godini*, / Любюв?
От теб ли искаш рано да з а г и н а?“ Любювта не мъчи годините на човека, а мъчи самия човек. И при
това поне римата да беше пълна, та да е имало за какво толкова да го усукваме! Друг пример: / „Където
и да си, към мене имай жалост, / ако не можеш ти в предишната си ц я л о с т, / то както можеш днес ми се
яви — *non e da* / те върна като призрак или сянка *bleada*!“ За какво мислите става дума? За рано починалата
дъщеричка на поета, а не за някакъв предмет, който е запазен, или не е запазен в своята „цялост“. А и
съставната рима е доста безпомощна от синтактична гледна точка, трудно се произнася дори. Или пък
да вземем строфата:

Славейчето на тополка
пее с мъка, пее с болка
от неправда: че човека
също става птица лека!

Не, не човекът (подлог е все пак!) става „птица лека“, а преводът става лековат, още повече и самото
съдържание ни тласка натам, но преводачът е този, който трябва да избегне подобни ефекти, да ги туши-
ра, дори ако трябва да поизмени или да посъкрати туй-онуй. Мога да дам и други примери, но предпочи-
там да оставя това на специалистите полонисти. И все пак, безспорно е, че Ив. Вълв е направил една пър-
ва, необходимата крачка към пресъздаването на български на големия полски поет. Нужна е още една, по-
твърда и по-сериозна крачка.

През 1986 г. българският читател имаше възможността да се запознае по-пълно с италианската
драматургия на XVIII в. Големият близо 800 страници том включва пиеси на Метастазео, Гоци, Гол-
дови и Алфиери в превод на известния наш италианист Драгомир Петров, комуто от 60-те години насам
дължим преводи на Петрарка, Микеланджело, Леонарди, Фосоло, Куазимо, Унгарети. Най-успешен
измежду всички преводи в книгата „Италиански театър на XVIII век“ е може би този на драматургията
на Карло Гоци („Царят-елен“, „Гарванът“, „Красива птичка с цвят зелен“). Това съвсем не е факт без
значение, като се има предвид, че именно Гоци е драматургът, който най-много се играе на театралните
сцени. А преводът на Др. Петров има всички онези сценични качества, които ще го направят желан репер-
тоар за българските режисьори и актьори.

През миналата година завърши тритомното издание на Рабиндранат Тагор, световноизвестен пи-
сател и художник, основоположник на новата индийска литература, Нобелов лауреат, изключително по-
пулярен и у нас още в първите десетилетия на века. В третия том е поместен обширен подбор (около 460
стр.) на неговата поезия, която от гледна точка на европейските понятия е свободен стих или ритмизи-
рана стихопроза, или нещо подобно. Преводачът Ал. Шурбанов се е справил блестящо със своята задача,
пресъздал е на чист, хубав, изразителен български език тези миниатюри на Тагор, изпълнени с тънък ли-
ризм, философска вгълбеност и особен вътрешен ритъм на мисълта и езика. Да послушаме как звучи:
„Недей да пазиш тайната на своето сърце за себе си, приятелю! / На мене я кажи, на мене само — скри-
шом. / Ти, който се усмихваш тъй гальовно, прошепни я — и не ушите ми, сърцето ще я чуе. / Дълбока
е нощта и глуха — къщата. Над птичите гнезда лежи покривът на съня. / Разказвай ми през колебливи
съзвиза, през несигурни усмивки, през сладък срам и болка — тайната на своето сърце!“

За онези, които могат да запитат защо преводът на Шурбанов е от английски, ще съобща, че самият
Тагор е превел собствените си стихове от бенгалски на английски, за да ги направи достъпни за всички ин-
дийци, говорещи на различните наречия на страната, т. е. нашият, за първи път толкова обширен и тол-
кова хубаво направен превод на стиховете на Тагор, следва, тъй да се каже, втория оригинал на поета.

Не зная по какви страни, неведоми закони на битието и съзнанието, българската преводаческа 1986 година се оказва особено „благоклонна“ към представителите на романтизма, като ни поднесе изведнъж и наведнъж четири най-велики имена: Хайнрих фон Клайст, Джордж Байрон, Джон Китс, Алфред дьо Мюсе. Те представят романтизма в трите основни западноевропейски литератури, където това течение възниква и се развива най-силно. Не зная, може и да е случайно съвпадение, но затова пак попълването на „празните места“ в нашето познание за литературата на романтизма е отдавнашна необходимост.

Драматургията на Клайст, може да се каже, до този момент беше напълно непозната на българския читател (ако не се лъжа, имаше някакъв непубликуван и не много скопосен превод на „Принц фон Хомбург“, предназначен за нуждите на театрите). Ето защо е направо забележителен фактът, че пиесите в стихове на големия немски романтик, при това почти всичките, придружени от обстоен предговор и коментар, отиват в ръцете на културния читател. Не по-малко забележителен е преводът на Ст. Бакърджиев на този огромен том от около 600 стр., съдържащ пет от шестте завършени пиеси на Клайст: „Амфитрион“, „Счупената делва“, „Пентезилея“, „Кетхен от Хайлброн“, „Принц Фридрих фон Хомбург“. Ст. Бакърджиев е един от малкото най-значителни наши преводачи на класическата поезия и стихотворна драма (за жалост неговият великолепен превод на драми на Юлиус Словацки, издаден преди няколко години, не получи достатъчна оценка от нашата критика). Преводът на драматургия, дори когато е в бял стих, има своя специфика, различна от лирическата и епическата, има свои трудности от езиково, стилово и стихово естество. Нужно е да се различи „разпредели“ синтаксиса на речта в съответни пропорции и в съответствие с размера на стиха при диалозите, нужно е да се постигне естествено звучащо, спонтанно, разговорно, защото текстът не само ще се чете, но трябва и да се произнася, да се играе на сцена, нужно е да се постигне тъй наречената речева характеристика на отделните персонажи и т. н.

Натрупа вече немалък опит, превеждайки Лопе де Вега, Молиер, Пушкин, Словацки, Леся Украинка, Ст. Бакърджиев владее всички тези трудности и тъкности. Още едно доказателство за това е неговият превод на Клайст — прецизен в смислово отношение, верен като стилово пресътворяване, осъществен на хубав, чист, ясен български език, в естествено звучащ, наситен със съдържание петостъпен ямб. Един безспорен успех за българския превод през годината и изобщо.

Значително явление в нашата книжнина е появата на романа в стихове „Дон Жуан“ от Байрон, което дължим на Л. Любенов, преводач с подчертана склонност към пресъздаване на епични стихотворни творби (Дантевата „Божествена комедия“, поеми от Пушкин, Лермонтов, Некрасов, Есенин). С чиста съвест можем да кажем, че всъщност знаменитото произведение на Байрон се явява в пълния си блясък пред нас едва сега, защото преводът на Д. Симидов отпреди войната е в проза, доста неточен и е правен от руски, а поетичният превод на Д. К. Попов от 1907 г. представлява само една нищожна част от цялата поема и като език и стил буди по-скоро исторически интерес. Преводът на Л. Любенов е на много високо филологическо равнище и се отличава със своята овладяна култура на стиха. Последното никак не е маловажно, като се има предвид колко трудна за пресъздаване строфа е *октавата* с нейните тройни рими и задължителен алтернанс на мъжките и женските рими. Освен това поемата е огромна, наброява над 2 000 октави. Ето една от тях, съдържаща освен това типични идеи на Байрон:

Ала не са едно и също нещо
любов и брак — и тъкмо затова
за любовта романи пишем вечно;
за брака — тук-там в някоя глава.
Съпрузите порочно и горешо
не се целуват, а едва-едва;
да бе Петярка женен, той тогава
дали Лаура щеше да възпява?

„Дон Жуан“ на Байрон е изключително трудно за превод произведение не само поради големия си обем, но и поради изключителната пълнота на описваната действителност, на типове, герои, сцени, картини и пр., която още Пушкин нарича „удивително, шекспировско разнообразие“. Преводачът е трябвало да преодолява редица проблеми, между които: резки преходи от афористичност към битов колорит, смяна на езиково-стилови пластове (включително жаргон), впитане в текста на около 600 лични и географски имена, голяма част от които са в римна позиция, близо 200 чуждозикови цитати, част от които също се римуват, сложен синтаксис — ту лирично-гладък, ту повествователно „накъсан“, ту разгърнат, прех-

изрели фразата от строфа в строфа, и т. н., и т. н. Мисля, че няма да е никак пресилено, ако кажа, че само преводач с трудолюбие, търпение и таланта на Л. Любенов би могъл да преплува това изгълнено „додводни камъни“ море и да доведе до успешен край своето начинание. И затова днес той с пълно право може да бъде доволен, а и всички ние можем да бъдем благодарни.

За съжаление трудно е да се каже същото за книгата „Крила на феникс“ — първото представяне у нас на избрани стихотворения от другия колос на английския романтизъм Джон Кийтс — в превод на Ал. Бояджиев, Моис Бело и Вл. Левчев. И не защото в книгата липсват отделни добре преведени стихотворения, не, такива има поне десетина на брой (между тях особено сполучливи са според мен „Ода на Душата“ и „Падането на Хиперион“, преведени от младия Левчев). Въпросът е в цялостния подход към езика и стиха на романтика Кийтс, в онова, което теорията на превода нарича *интерпретационна постановка*. Романтизмът се стреми към цялостно, философско обхващане на битието, към вечни, общочовешки теми и проблеми и най-често избягва конкретната предметност, битовистичния колорит. Езикът на романтиците се отличава с обща тенденция към приповдигнатост, всеобхватност, универсалност, абстрактност и обобщеност. А в превода на Кийтс се сблъскваме с простонародни, диалектни и архаични, непотребявани вече в съвременния ни език думи, и плюс това веднага проличава, че обикновено те са избрани от преводача, за да си „улесни“ работата над ритъма и римата.

Защо е трябвало — на две места, у двама преводачи — да се използвава епитета *ялов* (вместо „безплоден“), когато се говори не за жена-яловица, а за абстрактни понятия като *шум* и *сын*? Допустимо ли е да се казва *весден* и *татък*, или да се изковават нелепи неологизми от рода на *плододат*? Също така струва ми се, че при един поет като Кийтс никак не върви *проводди* (вместо „изпрати“), *власи* (вместо „коси“), *улуца* (вместо „сова“), *шавар* (вместо „речна трева“) и пр. Подобен подход към текста на Кийтс довежда и до цели стихове, които звучат безмислено. Два примера от един превод на Моис Бело. Гръцката ваза е наречена „млада, не зачената невяста на покоя“. Очевидно става дума за девица, т. е. за девственост като обща категория (както е и в руския превод на Вера Потапова)². Но нейсе, не е в „невестата“ работата, а в това, че тя не може да бъде *незачената*, а може единствено да бъде *незаченала*. („Незаченат“ значи „незаченат“). По-нататък се казва дословно: „завинаги ще пееш ти с ликуваща цафара“. Няма да вода спор, доколко е уместна думата синоним на флейта, но цафарата е свирка, духов инструмент, не е китара! На нея може да се свири, но не може да се пее, съпровод не е възможен. Накратко казано, без ни най-малко да подценявам народната музика, смятам все пак, че поезията на Кийтс би могла да бъде изпълнявана от симфоничен оркестър или да речем от камерен оркестър, но не и на гайда и на гъдулка.

В преводите на Кийтс откриваме и някои стихови недостатъци — удължаване на размера, непълни рими, между които някои особено неприемливи: *отдих — проводди, поколения — седяни, роза — грозно, проточват — поточе, пришедат — стърница* и др. В по-модерна позиция, българска или преводна, подобни съзвучия може би биха вървяли, но едва ли при един поет от XIX век. В никакъв случай не бих искал да обезсърчавам хората, нагърбили се с първото по-цялостно представяне на Кийтс у нас. Напротив, смятам, че инициативата им заслужава да бъде отбелязана и поощрена. С още малко усилия от страна на преводачи и редактори, с някои корекции и преработки, сигурен съм, може да се получи един по-сполучлив том на Кийтс на български. Кийтс е мъчен за превеждане поет. Дори хора като Цв. Стоянов, Гр. Ленков, Ив. Цанев се сблъскаха с този проблем и не можаха да го решат докрай. . .

Големият френски романтик Алфред дьо Мюсе, сто и тридесет години след своята смърт, дочака най-сетне поезията му да бъде по-пълно представена на български. Общо взето преводите в тома на Мюсе са сполучливи, бих казал традиционно добри, тъй като са дело на известни, опитни преводачи, доказали вече своите възможности неведнъж. Лириката (включваща и знаменития цикъл „Ноци“) е преведена от П. Симов, Ст. Петров, Ст. Бакърджиев и Г. Мицков, поемите — от Ст. Петров, драмата в стихове „Чашата и устните“ — от Ив. Иванов. Ще си позволя само да цитирам един трагично-любовен сонет на Мюсе в превод на починалия през миналата година Пенчо Симов. Нека тези четирнадесет стиха прозвучат в негова памет:

Обичам този миг на първи дъх от зима!
Под стъпки на ловци стърнището скрипти,
в полето и сено, и шумни свраки има,
вдън замъка жарта в камината пламти
и ред е на града. . . Ах, как ме приюти

² Вж.: Пoesия английского романтизма. М., 1975, с. 592.

и лани той! Видях: фасадата любима
на Лувър; над Париж как пушек се въззема;
гласа на раздавач дочухах да ехти...

Харесвам чара сив на моя град и Сена —
с игра на светлини, от нея отразена!
И зимата, и теб предвкусих в този ден!

Ликувах, че пред мен ще те съзра засмяна!
Та откъде да знам за пълната промяна —
че твоето сърце е друго днес към мен?

Докато сме още на „територията“ на френскоезичната литература, нека хвърлим един, макар и бегъл, поглед върху две интересни издания, които ще зарадват ценителите на поезията. След самостоятелното си издание на Верхари от 1965 г. Л. Станчев е съставил нов, доста по-вишустелен том с избрани творби на големия белгийски поет. Книгата е озаглавена „Възхваля на вятъра“ и в нея освен преводите на самия съставител, които обаче той е преработил и усъвършенствувал, можем да намерим преводите на Багряна и, което е особено ценно, събрани почти всички преводи на Гео Милев — човека, който за първи път ни разкри цялата мощ и красота на Верхари, за първи път ни накара да потръпнем от звука на страшните, колкото верхарновски, толкова и геомилевски стихове:

Над полята безкрайни сред есенен здрач
ето вятърът — злюбен тръбач на Ноември. . .

Другото издание, съставено също от Л. Станчев, е на Луи Арагон, чиято поезия не беше преведена у нас от 1961 г., пък и тогавашният подбор създаваше една доста оскъдна представа за цялото многообразие на този именит френски поет, ярък представител на сюрреализма, свързал завинаги живота и творчеството си с комунистическото движение. Новото издание се налага и с новия, по-обемен и по-справедлив принцип на съставителство, и с новите си преводи, добросъвестно и майсторски направени от Л. Станчев, Л. Даскалова и Н. Кънчев. Книгата е етап във възприемането и усвояването у нас на Луи Арагон.

Руската класика винаги е била предмет на повишен интерес от страна на българската преводаческа култура, нещо повече, тя е подхранвала тази култура, създавала е в нея определени критерии за идейност и художественост, създавала е непресекащи традиции. Руските поети класици и редица техни класически творби се радват на множество български преводи, преиздания, нови тълкувания и пр. Не прави изключение и годината 1986, която ни донесе нови издания на руска поетична класика, две от които са нови преводи.

Към съществуващите досега доста на брой, започващи още от 1863 г., български преводи на руския национален епос „Слово за похода на Игор“ преди шест-седем месеца се прибави още един, на К. Кадийски. Ще приведа две чужди мнения. Едното принадлежи на специалист, Евдокия Метева, и гласи: „... традиционната, често отвлечена метафорична образност на „Словото“ получава неведнъж в превода на Кадийски много по-конкретна и реалистична художествена трактовка“³. Другото принадлежи на неспециалист, както и сам признава С. Хаджикосев, и твърди, че преводът на Кадийски е „на присъщото за този утвърден преводач високо равнище“⁴. Напълно съм съгласен и с двете мнения. От себе си ще прибавя: преводът на Л. Стоянов от 1954 г. е фолклорно обогатен, по-архаичен в най-добрия смисъл на думата, и поради това е сякаш по-близо до епоса. Преводът на К. Кадийски има по-големи филологически качества, над него е повече мислено, повече интерпретирано. Вън от всяко съмнение, преводът на Кадийски е нов етап в рецепцията у нас на „Слово за похода на Игор“. И нека не забравяме, че то е не само литературна творба, но и паметник, извор за руската история, и подходите към него могат да бъдат много и различни.

Великият руски баснописец Иван Андреевич Крылов е изключително популярен у нас, като се започне от литературата на Възраждането, та чак до ден днешен. Повече от тридесет писатели и книжовници

³ Литературна мисъл, 1986, кн. 7, с. 99.

⁴ Литературен фронт, бр. 7 от 12 февр. 1987, с. 7.

са се трудили над превода на неговите басни. Между тях класически е преводът на Георги Райчев, направен още през 1929 г. и преиздаден през 1945 г. Освен дето е пълен, той притежава забележителни поетични качества и езикът му не е остарял и до днес. Всичко това прави твърде амбициозна задачата на Хр. Радевски, който през миналата година публикува нов превод на избрани басни от Крылов. Несъмнено на Радевски му отива да се занимава с превеждане на басни, сам той е един от най-изтъкнатите ни съвременни баснописци. И когато човек чете неговия превод, ясно се усеща, че преводачът плува, тъй да се каже, в „собствени води“, не преразказва оригинала, не изпада в буквализъм, защото веднага улавя комичното пък дори и битово-комичното в неговата общочовешка същност, улавя афористичното и епиграмното, и правоучителното — елементи, без които е немислима баснята — и успешно ги пресъздава, а понякога и по-българява, т. е. довежда ги до съзнанието на нашия читател.

При все това редица неща в превода на Радевски дралят ухото и окото, и езиковия, и стиховия усет на съвременника. Още в първата и може би най-прочута басня за враната и лисицата се натъкваме на факта, че „сирене“ е заменено с „кашкавал“ без никакви сериозни за това основания, т. е. едно общо понятие, присъстващо в толкова басни, пословици, поговорки и гатанки, е заменено с друго, тъй да се каже, по линия на разнообразието от артикули в брашна на млечните продукти. Друг пример: „Когато в Гърция богогонеже настъл (с. 16), докато в оригинала е казано просто: „Когда из Греции вон выгнали богов“. Не стига дето се използва един полуархаизъм-полурусизъм („настал“), но се и въвежда някакъв чудноват неологизъм: „богогонеж!“ И това далеч не са само отделни, изолирани случаи в превода на Радевски. Съдете сами: *гласлѣ* (вместо „гласче“), *съгласба* (вм. „съгласие“), *неразбор* (вм. „веразбория“), *вишоват*, *грехотворител*, *напад* (вм. „нападение“) и като връх на всичко: *криволѣже* (с. 137). Тук вече аз се принудиох пак да отворя оригинала, откъдето разбрах, че става дума за „ужимки“, което ще рече „кривене“, „кълчене“. Всички тези и други езикови „изкривявания“ са били породени от изискванията на ритъма и римата, с които преводачът не е могъл така лесно и безболезнено да се справи. Не съм против неологизмите, но века не си играем със свещения наш български език! Ако решим да го досътворяваме, нека бъде с мярка, а най-вече да го пазим, защото още дълго ще ни трябва!

Съвсем друг е случаят с превода на един поет модернист като Игор Северянин, у когото неологизмите са *крайгъден камък*, както и стремежа изобщо към странност и необичайност на поетичния език, отразяващ едно нетрадиционно, парадоксално, предизвикателно поетично мислене. Преводачът Ив. Теофилов е бил на висотата на тази доста трудна задача. Той е успял да пресъздаде голяма част от типичните, *иорсеверянинизми*, като например: „Ветросъвист на експреси! Крилоспринт на шейни!“ аз житейски драми ще създам в б л я н о ф а р с (с. 44), „с девствен взор две дами, бързотемпни ушени, а л е н о - н а с р е щ и н о в з р е н и“ (с. 22). Можем да смятаме за сполучлив еквивалент на лексиката и фразеологията на оригинала думи и изрази от рода на: „Дърветата се скелетят / и румевет, и жълтеят“ (с. 52), „с т ъ л б о б д я ш, зловещ мюнах“ (с. 22), „славоборчество“, „еготворчество“, „златопладне“, „снежноскален шемет“ и др. Теофилов е превеждал руските неологизми буквално точно, но и с верен усет за спецификата на българския език, което значи, че на много места се е налагало не само да превежда, но и да изковава думи-носители на съответния понятия.

Пресъздаването у нас на Северянин, чисто новаторство се е проявило в руската поезия преди повече от половин век, а едва днес трябва да се постигне същия ефект със средствата на българската поезия, само по себе си е един значителен преводачески проблем. За жалост не съм в състояние да го разисквам тук в цялата му пълнота. Затова ще изкажа съвсем накратко едно съображение от общ характер. Съществува доста голяма опасност Северянин да зазвучи на български в духа на известните *баланади*, т. е. онези съставни епитети, които на времето изковаваше покойният проф. Балаан и които отдавна вече звучат хумористично. Може би единственото средство да се избегне тази опасност е подобни епитети при пресътворяването им да се съсредоточават около образното и експресивно значение, да се „изостря“ метафоричния им смисъл. Имам чувството, че именно това е търсил Ив. Теофилов и в повечето случаи е успял да го намери.

Много дълга традиция има у нас превеждането на Лермонтов, над чието творчество са се трудили от миналия век до днес близо сто български писатели, книжовници и преводачи, някои от които са из- между най-известните имена на нашата култура. В контекста на тази традиция, която иде още от Д. Чинтулов и сигурно ще продължи и в необозримото бъдеще, трябва да включим и поредното издание избрани творби на поета. То има донякъде рекапитулационен характер, доколкото включва стари, публикувани вече преводи от Л. Стоянов насам, но същевременно се откроява и с множество нови преводачески гъл- кувания на едни или други Лермонтови стихотворения—дело на Н. Бояджиев, Ал. Миланов, К. Кадийски,

Ив. Теофилов, Ив. Павлова и др. Преводът на Л. Любенов на поемите „Демон“ и „Мири“ е съществено преработен и доста усъвършенствуван, което е типичен маниер на работа на този преводач. Би било пресилено да кажем, че пред нас е един нов Лермонтов, но във всеки случай това е един доста обогатен на български Лермонтов, доста приближен до съвременното равнище на поетичния превод. Заслугата за това е на редактора Ив. Теофилов.

По повод изданието на Евгений Баратински нямам причини да се разпростирам надълго и нашироко, защото по същество лириката в него възпроизвежда публикуваните преди няколко години преводи на Н. Бояджиев, но преводачът все пак е извършил някои поправки, преработки и пр. Новото тук са поемите. Фрагменти от „Пирове“ и „Циганка“ е превела Ив. Павлова, а изцяло поемата „Еда“ се появява за първи път на български в превод на Светлозар Жеков. Искам да обърна внимание на този превод, защото е първата по-значителна проява на Св. Жеков и още, защото преводът е много сполучлив. Очевидно от Жеков можем да очакваме в бъдеще големи успехи.

Миналата година ни зарадва и с едно доста представително издание на неотдавна починалия бележит чешки поет Ярослав Сайферт, който през 1984 бе удостоен с Нобеловата награда. Негов съставител е Владстимил Маршичек. Освен преводите на В. Раковски и Д. Стефанов, които участваха в предишното издание на Сайферт от 1968 г., включени са много нови преводи на В. Раковски, изпълнени в типичния му маниер да се придържа повече към съдържанието, отколкото към формата, да влага повече усилия при пресъздаването на образа, допускайки леки небрежности при пресъздаване на римата. Лично аз мога да предъявя дребни, чисто редакторски изисквания към книгата, но не мога да отрека, че тя създава една богата, разнообразна и доста изразителна представа за Сайферт. И тук заслугата е преди всичко на Въльо Раковски.

С друг един поет-класик на XX век Карл Сандбърг (САЩ) се запознахме за първи път през 1967 г. благодарение на солидния от 204 страници том стихове в превод на Кр. Дянков и Здр. Кисьов. Сега, близо двадесет години по-късно Кр. Дянков е решил да направи самостоятелно издание на Сандбърг и Варненското издателство е откликнало на това негово желание — и с известно право, защото Кр. Дянков е преводач със заслуги към превода на англоезична проза. Лошо впечатление обаче прави фактът, че той е преиздал почти всички свои преводи, без да се опита да направи каквото и да е усилие да подобри нещо в тях, да коригира, да шлифова или редактира. Преводите неизбежно остаряват, даже и когато са добри, не казвам блестящи, а в случая това не е точно така. В интерпретацията на Кр. Дянков поезията на Сандбърг звучи доста прозаично, а онези, които нямат никаква представа за оригинала, направо могат да помислят, че четат *подстрочник*, буквален филологически превод. Това е преобладаваща, къде по-скрита, къде по-явна тенденция на цялата книга, която ярко изтъква, особено когато се натъкнем на стихотворение на Сандбърг, превеждано и от други. Имам предвид преводите на известното стихотворение „Чикаго“, направени от Н. Попов и Л. Любенов, които звучат определено по-поетично от този на Кр. Дянков. Въпросът тук е в ритъма, в поетичното „разчитане“ на оригинала и в поетичното му пресътворяване. Стихът може да бъде бял, може да бъде свободен, може да бъде всякакъв, но не трябва да преглежда да бъде стих. А именно това е станало в превода на Кр. Дянков на „Копачите“ от Сандбърг: „Двадесет души стоят и наблюдават копачите. / Те прокопават един ров, / където глината е опръскала гърбовете им, / все по-дълбоко към главния газопровод, / изтривайки потта от лицата си / с кърпи червени. / Копачите работят. . . , прекъсвайки работата си толкова, / колкото да измъкнат обувки от глината лепкава“ и т. н. Да кажеш „глината лепкава“ вместо естественото „лепкавата глина“ не стига, за да се получи поезия. Не стига!

През 1986 г. испанската поезия е представена някак по-скромно, но затова пък достойно. Продължавайки сякаш традициите на многолетното си творческо сътрудничество с Ат. Далчев, преводачът Ал. Муратов е съставил том „Испански романи“, където са намерили място и съвместните им преводи, и много нови преводи на Муратов. Книгата е внушителна като обем, представителна като подбор и сполучлива като превод. Постигната е художествена пластика на романа с неговите преходи между историческо, битово, национално, любовно, психологическо и общочовешко. Повечето преводи са в бял стих, част от тях са римувани чрез стих, което е по-близо до същността на тази самобитна, испанска форма, което впрочем ни отвежда към теоретични въпроси, които не мога тук да разисквам. А на онези, които отдавна не са чели истинска поезия (била оригинална, била преводна) препоръчвам да прочетат на стр. 113 „Роман за една черна госпожа“ от Луис де Гонгора в превод на Ал. Муратов.

Друга испанска книга е „Сладка сол“ — избрани стихове на Рафаел А. Алберти. Досега сме чели в превод на български негови творби само тук-там в периодичния печат и в две антологии на испанската поезия. Едва сега се запознаваме по-цялостно с Алберти и това се дължи до някъде на факта, че през 1981 г.

той получи Международната Ботевска награда. Дължи се в още по-голяма степен на Илинда Маркова, която го е превела, която, ако може така да се каже, осъществява един двоен дебют в нашата преводаческа книжнина — своя собстен и този на големия испански поет, чрез самостоятелното му книгоиздателско представяне. Можем да смятаме, че и двата дебюта са се състояли успешно.

По същия повод, и в същата поредица, е издаден и Ахмад Сулейман Ал Ахмад от Сирия. Въпреки че изданието е билингва, не мога да направя сравнение с арабския текст. Затова пък българският текст ме убеждава, че и опитният, известен наш преводач Й. Милев и неговите не толкова известни колежки Жулгана Бенбасат и Ганка Петкова са се справили добре със своята задача, изтъкнали са своето бразило и на самия Сулейман Ал Ахмад, и на някои традиционни, самобитни форми на източната поезия изобщо.

Апропо, понеже става дума за билингва, законно възниква въпросът, защо текстът на Расул Гамзатов е на руски, а не на аварски, и защо изобщо Манол Манов е превеждал от руски, а не от оригинала да. Първо, нарушава се един основен принцип на цялата поредица. Второ, как можем да съдим за качествата на превод на стихове, който е правен от превод, а не от оригинала. И трето, не е посочено дори името на руския преводач (или преводачи).

Пак по конкретен обществено-литературен повод е издадена поредица на лауреатите на Международната награда за поезия „Никола Вапцаров“ за 1984 г. — „Цената на думите“ от Ижиту Гонсалвиш (Португалия), едно сравнително ново за нас поетично име — стиховете му са вярно и сполучливо пресъздадени на български и Д. Ангелов, и особено от починалата неотдавна Румяна Генова, на чиято памет е посветил поетът своето първо българско издание; „В очакване на прилива“ от Олег Шестински (СССР) — автор, многократно превеждан и издаван у нас, е преведен отново, този път от Надя Попова, и звучи чисто, поетично с хубав български език и добре постигнат класически стих; „Баллада за дамата Надежда“ от Шефал Хермлин (ГДР) — световноизвестен поет, сполучливо преведен от Бл. Димитрова, Кр. Станишев, В. Константинов и Л. Илчев. Особено искам да отбележа постиженията на последния в такива трудни, изискващи майсторство поетични форми, каквито са сонетът и терцината. Макар и мимоходом, трябва да спомена и книгата „Интервю със себе си“ от Курт Тухолски. Стиховете в нея не са били лесни за превеждане, тъй като са сатири, но именно тук се е проявила силата на такива известни наши сатирици като Р. Ралин и Ал. Миланов, а също и на преводача В. Константинов.

Съвременната немска поезия, а по-точно казано — на двете германски държави — е умело, адекватно пресътворена в две книжки на поредицата „Поетичен глобус“. Имам предвид Гюнтер Айх (ФРГ) в превод на споменатия вече известен наш поет Кр. Станишев и Фолкер Браун (ГДР) в превод на Ивета Милева, която по този начин осъществява всъщност своя успешен дебют, своето първо по-цялостно представяне като добра преводачка от немски.

Сред поетично-преводната продукция през миналата година откриваме и имената на трима много известни поети-песенници, „поети с китара“, както ги нарече в своята библиотечна поредица пловдивското издателство. Булат Окуджава е пресъздаден, и дори бих казал *препят* от Ив. Николов посредством познатия вече маниер на този преводач да отдава внимание повече на формата на стиха, отколкото на съдържанието. При поети като Окуджава, трудно поддаващи се на точно преизразяване, този маниер на Ив. Николов, пък и изобщо, е може би донякъде оправдан. Стиховете на Владимир Висоцки — второ, поправено издание — са пресъздадени на български от неколцина, между които, наред с по-опитния поет и преводач Ив. Теофилов, личат имената на млади, надеждни автори като Вл. Левчев, Р. Леонидов, Д. Тонев. Знаем колко мъстен е за превеждане Висоцки със своя къс, енергичен, наситен със смисъл стих и със своеобразния си език, където бушува цялата разговорна стихия на руската съвременна реч. И аз мисля, че трябва да приветствуваме усилията на преводачите и да ги признаем за общо-взето успешни. Третият поет-песенник е световно известният „битълс“ Джон Ленън и също става дума за второ, поправено издание. Първото (1984) беше преводачески дебют на Г. Рупчев и вероятно също е получило още на времето съответната оценка. Затова няма да се спирам подробно на тази книга. Ще кажа само, че текстовете на Ленън не притежават същите високи поетични качества, като тези на Окуджава и Висоцки, не са в строг, класически ритъм и рима, и преводачът е бил значително улеснен в своята работа над онова, което само условно можем да наречем „стих“.

Както казах още в началото, 1986 година е богата на преводачески дебюти — повече от 15, което съставлява доста висок процент. Дебютът, както в литературата, така и в любовта, е радостно, паметно явление и заслужава внимание. Една част от първите по-цялостни изяви на преводачи вече споменах в хода на досегашното изложение, а, доколкото имах възможност, ги и онихих положително, макар с най-общии думи. Ще разкажа накратко за останалите дебюти. Всъщност не, най-напред няма да разказвам, а само ще

цитирам две кратки стихотворения, преведени от различни хора, но еднакво добре встъпващи още отначало в трудното поприще на преводача. Първото стихотворение е от много известната и талантива румънска поетеса Ана Бландиана, в превод на Румяна Станчева:

Нош в сеното. На дървото
сливи и звезди съзирам.
Тук могла бих сто живота
да се раждам и умирам
в кротка тишина, която
бавничко преде шурец —
изоставен от луната,
в моя мозък бежанец;
сред тръпчиви миризми,
позабравени отдавна,
свела поглед доземй,
ще го слушам, без да шавна,
сякаш себе си не мога
тук да разпозная вече;
моят собствен плач ме трогва
като песен отдалече,
сякаш липсва ми охота
својта същност да разбирам.
Тук могла бих сто живота
да се раждам и умирам.

Второто стихотворение е на големия източногермански поет Паул Вилс, в превод на Красен Русев. Преди да го цитирам, искам да добавя, че в предговора си към книгата на П. Вилс „Светлината на времето“ Божидар Божилов не е пропуснал да отбележи успеха на преводача, справедливо и великодушно го е благословил по дългия и трънлив път, който му предстои.

Аз по-добре те виждам
с притворени очи.
Нима очите ни са само две?

Леглата ни незаменими
даряват радости на всеки
и в младостта, и в старостта —
не можем само да спасиме
коритото изтичащо на паметта.

Мелодии се ронят леки,
Изтича миналото — плитка, сладостна река,
в ушите ни се влепва мъдро и чудесно.
И всички в тежкото се губим така
лесно.

Но повече от две очи са ни дарени
и повече от две са ни ушите.
Но всички те от ултравълните
на бъдещата музика —
незаштитени.

Не крия, признавам си, че избрах измежду най-добрите, най-поетични и естествено звучащи на български преводи на Р. Станчева и Кр. Русев, но нека това не означава, че съм пристрастен (дори не познавам лично нито единия, нито другия). Означава само, че ако те все така превеждат по този начин, ще стане нужда да ги споменаваме по-често.

Досега разгледахме понятието „дебют“ в собствения му смисъл, т. е. преводи на млади хора, които едва сега започват да работят по-сериозно. Но има още един особен вид преводачески дебюти през 1986 г., които може би и не заслужават точно този термин, но не можах да измисля друг, по-добър. Става дума за утвърдени вече наши поети от средното и по-младото поколение, които превеждат стихове — кой по-отдавна, кой по-отскоро — но едва сега се представят със самостоятелни преводни книги. Такива са изданията: Мирослав Кърлежа „Зрели сънища“, Доджогийн Цедѐв „Синът на човека“, Егор Исаев „Двадесет и петият час“, Иван Савелиев „Брезова светлина“, Анатолий Жигулин „Полярни цветя“, Робърт Блай „Подземна вода“, Лариса Василева „Зимна дъга“ — преведени съответно от Благой Димитров, Георги Константинов, Борислав Геронтиев, Рада Александрова, Андрей Андреев, Георги Белев, Марин Георгиев. Последният освен това е съставител и преводач на по-голямата част от стихотворните произведения в книгата на Василий Фьодоров „Продадената Венера“, където участвуват още със свои преводи Людмила Исаева и Георги Струмски. На онези, които не знаят, искам да съобщя, че Доджогийн Цедѐв, преведен от Г. Константинов (съвместно с Ал. Федотов) е вторият монголски поет, който се появява в самостоятелно издание на български.

Почти всички изброени поети-преводачи са от поколението на родените през 40-те години, т. е. това са хора, които се насочват към превода в една зряла възраст, когато изборът на нови творчески поприща рядко е случаен, а това значи, че можем да очакваме от тях и напред да не забравят преводаческата муза заради собствената, благоверната. . . Изброените по-горе преводи не само са сполучливи, но издават недвусмислено, че са правени от професионални поети със свои, изградени вече поетика, тематика, стих и пр. (По общо правило, който умее да пише, би трябвало да умее и да превежда.) Нещо повече, имам чувството, че споменатите поети-преводачи са вложили при пресъздаването на чуждата поезия доста неща от собственото си творчество. Всъщност иначе не би могло и да бъде. Това се отнася най-вече за Г. Белев, Г. Константинов и Б. Геронтиев.

Бих могъл и би трябвало да се спра по-подробно на тези своеобразни дебюти, но няма да го направя по две причини. Първо, преводите са сполучливи, звучат много добре, не будят серциозни възражения. Второ, преводачите са, повече или по-малко, достатъчно известни наши поети. Очевидно центърът на тяхната литературна дейност и напред ще бъде личното творчество. Там ще получават те (дай боже!) своето признание, своята слава. А ние сме длъжни да поощрим най-вече онези творци, за които преводът е единствена съдба. С това никак не подценявам едните и не надценявам другите. Без участието на писателите и поетите в българския преводачески процес, той би бил значително по-беден, би се лишил от някои необходими литературни, пък и обществени стойности и критерии. Би се прекъснала „пътната връв“, която свързва преводаческия процес с животрептящия, голям, национален литературен процес.

Това съпадение или разминаване, догонване или изоставане, синхронност или асинхронност на преводаческия процес спрямо собствено литературния и спрямо развоя на световната литература особено добре личи при преводни, смесени и други антологии. През 1986 г. те са три и аз ще кажа за тях само по три лаконични фрази:

1. „И струна, и стих. Световна поезия за музиката“, Съст. Ивета Милева (570 стр.). Първа у нас тематична антология от този род, включва и чуждестранни, и български поети, обхваща световната литература от епохата на Древния Египет до наши дни. Осъществена от голям колектив, предимно известни преводачи. Единствен недостатък: включването на български автори, родени през 30-те и 40-те години, което не е направено и за чуждите автори, и внася известна хронологическа неравномерност, придава на сборника някак „домашен“ характер. Но това се прави често и в други страни и си има своето оправдание именно като право на страната домакин.

2. „Унгарска поезия. XX век“, Съст. от Унгарското министерство на културата и просветата (477 стр.). Четвъртата досега у нас антология на унгарската поезия, след тези от 1952 и двете от 1978 г., съставени от Н. Николов. Обхваща унгарската поезия от Ендре Ади (1877—1919) до Шандор Чори (1930). Осъществена е от голям колектив предимно известни преводачи от унгарски а също и дебютанти, между които е и Биньо Иванов. Преводите са някак неравностойни като художествени постижения, а вероятно и като близост до оригинала. Дьорд Сонди като автор на букавалия, подстрочен превод е отбелязан само на едно място (при Биньо Иванов), а същевременно за повечето други преводачи е добре известно, че не владеят унгарски език, което значи, че се нарушава известен принцип. Така или иначе, появила се само една година след „Избрани творби“ на Петьофи, антологията, заедно с току-що споменатото издание, бележи

известно оживление в областта на българската унгаристика и чертае насоки за бъдещето ѝ развитие. Заслужава да споменем бележките на Йонка Найденова към всеки един от включените 31 поети, защото на практика те образуват един разгърнат литературно-исторически коментар към изданието.

3. „Христоматия по западноевропейска литература“, Съст. Паисий Христов, Гено Генев и Спас Николов. Издание на Великогърноския университет (256 стр.). Включва френска, италианска, английска и немска лирика. Липсва, кой знае защо, испанската литература. Преводачи на част от творбите са двама от съставителите, а на останалата част — известни наши преводачи, чиито текстове тук всъщност се преиздават. По съставителството може да се спори, но може би не е нужно, тъй като в уводната бележка се казва изрично, че това е учебно помагало за „студентите българисти“ подготвящи се за „семестриален изпит“ по западноевропейска литература. Съставителите сякаш да направят по-добре, ако бяха включили погледно (а не само при Пол Верлен) по няколко превода на едно и също стихотворение. Така сякаш да придадат на своето издание поне някаква литературно-историческа стойност. Ако отбелязвам изобщо този книжовен факт, то е, за да изтъкна, че не само в София, но и в провинцията, се мисли и се работи в областта на стихотворния превод. Заслужават внимание преводите на Сп. Николов.

Преводаческият процес далеч не е нещо, затворено само в тържествените рамки на книгоиздаването, в луксозните или скромни оформления, в твърдите или меки корици, в големите или малки формати на книгата — макар че именно тя е, която поддържа планомерния, целенасочен, стратегически характер на този процес. Като всяка дейност, свързана с живота на обществото и неговата духовна култура, пак дори ако шете и с живота на отделната личност, преводът на поезия пишно раздвѣтя и върху страниците на периодичния печат — макар да има най-често календарен, поповолен или друг злободевен характер. Справедливо ще бъде да хвърлим и тук един бегъл чисто библиографски поглед.

Специализираното за преводна литература списание „Панорама“ е развило през миналата година кипяща дейност: стихове от шведски, унгарски, украински, немски и чешки поети в превод на Бл. Димитрова и Антоанета Праматарова, В. Петров, Я. Димов, Кр. Станишев, Д. Стефанов, В. Раковски, Ив. Милева. В книжка 4 — специален цикъл стихотворения от изтъкнати английски, испански, френски, съветски и югославски поети по случай 50-годишнината на Испанската гражданска война в превод на Леда Милева, Ал. Муратов и Ат. Далчев, Н. Попов, П. Симов, Милена Лилова, Иван Коларов. В постоянната рубрика „Девет стихотворения, трима поети, един преводач“ — Нил Гилевич, Владимир Соколов, Расул Гамзатов; преводачът е Н. Вълчев. Освен това през цялата година Н. Инджов представя подбор на творби от латиноамериканската поезия (Колумбия, Панама, Уругвай, Аржентина, Салвадор, Куба). Тук ще ми позволите една съвсем дребна, фактологична забележка. В кн. 5 в превода на Марио Бенедети Н. Инджов е превел: „както очи на Венера, *изваяна от Лукаш Гранач*“. Такова име не съществува в историята на изобразителното изкуство. Става дума за големия немски художник Лукас Кранах, чието име в целия, използващ латиница свят се транскрибира както и на немски (Lucas Cranach), преводачът очевидно го е разчет по испански, с испанско произношение на буквите. Грешката, дребна, разбира се, е трябвало може би да бъде забелязана от съответния редактор на преводна поезия, макар че никак не е чудно и той да не я забележи. Ако изобщо обръщам внимание на подобни дреболии, то не е от излишен педантизъм, а за да подчертая, че траскрипцията на имената е проблем не само за превода на проза, но и за поетичния превод (при създаването на Байроновия „Дон Жуан“ Л. Любенов е трябвало доста да поработи и в тази насока — там има много лични и други имена от различни краища на света и от различни епохи).

Нека никой не си помисли, че този досаден „лапеус“ е в състояние да хвърля сянка върху цялостната картина на преводите на латиноамериканска поезия, които е направил Н. Инджов. Тъкмо напротив, със своето поетично звучене, а също и с придружаващите ги, майсторски написани от преводача есета, тази поредица от преводи е всъщност най-значителното, най-цялостното и впечатляващо явление на страниците на сп. „Панорама“ през миналата година.

Специализираното за превод на съветска литература списание „Факел“ също има с какво да се похвали, и като подбор на поети, и като постижения на преводачи (няма да изброявам всички, защото са много): М. Волошин, В. Хлебников, В. Казин, Дм. Кедров, Юна Мориц, Лев Озеров, Е. Евтушенко, Игор Шкляревски, Ал. Вампилов, Станислав Куняев и др. — в превод на Б. Божилов, Д. Пантелеев, П. Стефанов, Я. Димов, Ив. Николов, А. Андреев, К. Кадийски, В. Радинска, Николай Заяков (последният между впрочем се представя през 86-та година и със самостоятелна книга преводи на Ст. Кузиев).

По повод Шестата международна писателска среща „Мирът — надежда на планетата“ множество стихотворения на дошлите от цял свят чуждестранни гости се преведоха и публикуваха на страниците на „Литературен фронт“, „Работническо дело“, „Земеделско знаме“, „Септември“, „Пламък“, „Пулс“ и др. издания. Цяла една могъща вълна от преводна поезия заля колоните на българския печат и ни доказа,

че преводът може да бъде не само уединено, камерно наслаждение за духа, но и да служи на високи граждански и политически идеали, възбуждащи цялото човечество.

За постижения превод годината 1986-та бе силна и успешна, година с п о р н а, както казва народът, имайки предвид реколтата, а всеки обективен наблюдател би казал, че тя е б е з с п о р н а като цялостен стабилен резултат и разширяване културния кръгзор на българина по посока на миналото и съвременността. Въпреки неизбежните колебания в единичните, конкретни постижения, няма явни преводачески провали, общото равнище е от средно нагоре, както гласи шаблонът. Една такава констатация може би не радва кой знае колко скептиците, но затова пък и не тревожи повечето от нас.

Има нещо симптоматично в това, че през миналата година у нас се преиздават — допълнения, преработени, допреведени или препреведени — редица поети, превеждани за първи път на български през 60-те години. Между тях са Верхари, Маяковски, Сандбърг, Арагон, Сайферг. Две, две и половина десетилетия е срок, през който доста преводи забележимо остаряват, върху езиковата им и стихова плът се появяват бръчки. Хубаво е, че този факт се осъзнава и се вземат съответни мерки за стимулиране, оживяване и гласане напред на неспирния като времето преводачески процес. Прави впечатление, че *непълната рима* (при превод на класици!) — тази отдавнашна „детска болест“ на нашия стихотворен превод — все още не е напълно изживяна и у преводачите, и у техните редактори. Неприятно е, че я откриваме у съвсем млади, начинаещи преводачи, които още не са оформили докрай своя стихотворен маниер и следователно нямат никакво оправдание. Още отначало те трябва да свикнат с някои „железни“ правила на този вид превод, а не да следват отрицателни традиции от миналото и да се позовават на псевдо-авторитети.

Ако все пак трябва да определя, кои са според мен *върховите* индивидуални постижения през годината, бих посочил превода на Любен Любенов („Дон Жуан“ от Байрон) и на Стоян Бакърджиев („Пиеци“ от Клайст) и на Димитър Стефанов („Ланселот“ от Кретнен дьо Троя). А също и превода на Ив. Теофилов на Игор Северянин, чрез който за първи път се запознаваме с един своеобразен, интересен руски поет. А също и превода на Александър Шурбанов на стихотворенията на Рабиндранат Тагор не само разширяващ, но по същество и уточняващ нашите представи за класика на индийската литература. Ако трябва да отбележа и колективните преводачески постижения, бих избрал томовете на Мюсе и Арагон. Убеден съм също, че съставеният и редактиран от Ив. Теофилов том на Лермонтов със своите стари, преработени, а и съвсем нови преводи — т. е. като метод на работа при представянето на класици — е определен етап в усвояването у нас на големия руски поет.

1986 година, като цяло, очертава една своеобразна п о л ю с н а всеобхватност във възприетото и пресъздаването у нас на чуждата поезия: от високото Средновековие на XII в. до модерните течения на XX в., от феодализма и ранно-буржоазна до пролетарската поезия, от Ренесанса и романтизма до футуризма, сюрреализма и социалистическия реализъм, от старинните испански романи до Рафаел Алберти, от Клайст до днешните немски лирици, от „Слово за похода на Игор“ до съвременните съветски поети, от Кретнен дьо Троя до Луи Арагон, от големите английски романтици до пиещия на същия този английски език поет на САЩ Робърт Блай. Много автори и творби на преклонна литературна „възраст“ ни посещават за първи път, а други значително по-млади са ни гостували неведнъж. Вярно е впрочем и обратното — и това е не по-малко интересно. . . Същата е горе-долу картината и при преводачите. Наред с ветерани на стихотворния превод, които все още здраво държат перото, непрекъснато приизждат млади, непознати, талантили хора. Сменят се, текат поколенията.

Този ход на мисли ме връща към използваните в началото понятия „класика“ и „дебют“, които характеризират *двустранно* преводаческия процес. Това са две тенденции, интересни като съчетание на явления, които съществуват успоредно, но често пъти се пресичат. Те свидетелствуват за динамиката на преводаческия процес, бележат неговите социологически, историко-литературни и естетически параметри, пределите на неговия „размах“. Казано по-просто, нашата млада, бурно развиваща се особено през последните години преводаческата култура трескаво търси да попълни своите „бели полета“ в областта на класиката и да завоюва нови „територии“ в примагния Ханаан на модерната чувствителност. Стреми се към в с и ч к и точки във времето и пространството на световната литература, и едновременно с това (и неизбежно) въвлича в процеса на общуването между литературите все нови и нови сили, влива му свежа кръв — за да свърже в едно традиция и съвременност, класика и актуалност, приемственост и преход към утрешния ден.

Най-сполучливото, най-постигнатото, най-въдъхновеното, най-обещаващото в българския стихотворен превод през 1986 година идва да напомни, че тук не само се обсъжда и не просто се „отчита“ *преводът на поезия*, но че пред нас се разкриват един или други черти в поезията на превода. Единствено на тези две, ту враждуващи, ту обединяващи се категории, техният здрав диалектически съюз и динамично хармонично равновесие е онова, което търсим днес. И ще търсим винаги, устремени към бъдещето.